

Original Research

Changes in childbearing preferences and its Causes in Iran between 2004 and 2015

Zahra ghorbani

¹. Assistant Professor, Sociology, Arak University, Arak, Iran. (Corresponding Author)

Cz-ghorbani@araku.ac.ir

Background & Purpose

Childbearing preferences are one of the most important decisions and actions in life that must be conceptualized economically, socially and culturally. Opportunities and motivations for childbearing in populations and population subgroups vary from community to community, and all of these lead to differences in the desired number of children in different economic, social, and cultural contexts (Bachrach & Morgan, 2011). Obviously, fertility preferences of individuals are influenced by various determinants such as age, age and length of marriage, level of education, place of residence, occupation, income and other factors and are not the same for all age and educational groups, and these preferences are due to Different are constantly changing over time (Iacovo & Tavares, 2011). Ideals, preferences, desirability, and goals of fertility are relatively soft concepts (Quesnel-Vallee & Morgan, 2003) and form the main link in the chain of childbearing decisions. They are often the key determinants of decisions (Philipov & Bernardi, 2011) and reproductive behavior (Schoen & et al, 1999). It is obvious that individuals' fertility tendencies are influenced by different determinants, and these preferences are constantly changing over time for various reasons (Iacovou & Tavares, 2011). Changes in preferences over time can be due to changes in family attitudes, childbearing and the value of the child in society. Thus, very low fertility does not continue in the long run without changes in family size preferences (Testa & Grilli, 2006; Goldstein, Lutz & Testa, 2003).

Method

The present study is a secondary analysis and survey method. The statistical population is people over 15 years old in urban and rural households living in the provinces of the country in 2004 and 2015. The unit of analysis is the individual. The sample size in the National Survey

of Iranian Cultural Developments in 1383 is equal to 8608 people and in the survey of Iranian values and attitudes in 1394 is equal to 14906 people. Poisson regression was used for multivariate analysis of data and mean, t-test and analysis of variance were used for bivariate analysis according to the level of measurement of variables.

Results

Findings of multivariate analysis in 2004 and 2015 show that among socio-economic variables, the level of education has the highest effect and a significant difference on the desired number of children. The highest differences in fertility preferences were between the illiterate and elementary school students, respectively, compared to the university level. In the effect of demographic variables on the desired number of fertility, age and religion have a significant effect on the desired number of children. Among the age groups, people over 50 have higher fertility preferences than the other two groups. Religion has always had a great effect on the desired number of children and there is a significant difference in the desired number of children in 2004 and 2015 between the two groups of Shiites and Sunnis. Sample distribution in terms of demographic and socio-economic variables in the years 1394-1383 are shown in Table 1:

Table 1. Sample distribution in terms of demographic and socio-economic variables in the years 1394-1383

Variable	classes	2004 Percent	2015 Percent
Ideal number of children	0	0.0	0.5
	1	6.9	8.2
	2	62.3	48.1
	3	18.3	22.0
	4	8.9	16.0
	5+	3.6	5.2
Age	15 to 29 years	49.5	34.6
	30 to 49 years	36.5	41.6
	Over 50 years	14.0	23.8
gender	Female	50.1	50.8
	Male	49.9	49.2
Marital status	Unmarried due to death	1.6	1.6
	Unmarried due to divorce	1.0	1.0
	Married	63.2	68.9
religion	Shiite	90.3	90.1
	Sunni	9.6	9.3
Employment status	employed	35.0	34.7
	Unemployed	65.0	65.3
education level	Illiterate	15.9	8.0
	Elementary	21.5	18.3
	Secondary	27.6	20.5
	Diploma	23.5	25.7
	University	11.5	27.5

Variable	classes	2004 Percent	2015 Percent
Socio-economic status	down	26.1	25.7
	Average	66.9	69.8
	Top	7.0	4.5
Total		100	100

Discussion and Conclusion

Among the socio-economic variables in the present study, education is the main factor in changing reproductive behaviors. The status of reproductive preferences according to the level of education shows that in both levels the tendency to have one child and two children has increased with increasing education level, but the tendency to have three children and more has decreased with increasing education. This indicates that education actually plays an important role in fertility transfer. The economic situation and childbearing preferences of the respondents indicate that the average number of desirable children in all three levels of the economic base is almost close to each other, which indicates the convergence of childbearing preferences in different economic bases. Considering the pattern of childbearing preferences in the two periods of 1383 and 1394 led to the understanding of the fact that fertility preferences are changing and should be examined from different dimensions and angles. Fertility preferences are a complex and multidimensional phenomenon that is influenced by various individual, social, economic, cultural and even political factors. Although the research findings show an increase in the ideals of childbearing during the two periods of 1383 and 1394, but the realization of childbearing of families and couples requires the implementation of policies and support programs that facilitate childbearing.

Ethical Considerations

Ethical validation: This study has tried to comply with the ethical codes of human research, including the benefits of the findings for the advancement of human knowledge and the coordination of research with religious and cultural standards.

Funding: The study was conducted at the personal expense of researchers.

Authors' contribution: The article has been prepared and edited by the author himself and is an extract from the doctoral dissertation which was defended in 1397 under the guidance of Dr. Mohammad Jalal Abbasi Shavazi and Dr. Hossein Mahmoudian.

Conflict of interest: This research is not in conflict with personal or organizational interests.

Acknowledgments: The author would like to thank all the participants in this study.

References

- Bachrach C. A. and S. Philip M. (2011). *Further reflections on the theory of planned behavior and fertility research*, Vienna Yearbook of Population Research, 9: 71–74. [[link](#)]
- Ghorbani, Z. (2018). A Study of Value-Attitude Orientations on Childbearing Ideals in Iran between 2004 and 2015. PhD Thesis in Demography, University of Tehran.
- Goldstein J. R, Lutz W and Testa M. R (2003). The emergence of sub-replacement family size ideals in Europe, *Population Research and Policy Review*, 22, 479–496. DOI: 10. 1023/B:POPU. 0000020962. 80895. 4a. [[link](#)]
- Iacovou M and Tavares L. P (2011). Yearning, learning, and conceding: reasons men and women change their childbearing intentions, *Population and Development Review*, 37(1), 89–123. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00391.x>. [[link](#)]
- National Survey Data on Iranian Cultural Developments. (2004). Islamic Propaganda Organization.
- National Survey Data on Iranian Values and Attitudes. (2015). Research Institute of Culture, Art and Communication, Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Philipov D. and Bernardi, L. (2011). Reproductive decisions: Concepts and measurement in Austria, Germany and Switzerland, *Comparative Population Studies*, 36(2-3): 495-530. DOI: <https://doi.org/10.12765/CPoS-2011-14>. [[link](#)]
- Quesnel-Vallee A. and Morgan S. P. (2003). Missing the target? Correspondence of fertility intentions and behavior in the U. S., *Population Research and Policy Review*, 22(5-6):497–525. DOI: <https://doi.org/10.1023/B:POPU.0000021074.33415.c1>. [[link](#)]
- Schoen R. , Nan Marie A, Young J. Kim and Constance A. Nathanson (1999). Do fertility intentions affect fertility behavior?, *Journal of Marriage and the Family*, 61(3): 790-799. DOI: <https://doi.org/10.2307/353578>. [[link](#)]
- Testa Maria R. and Leonardo, G. (2006). The influence of childbearing regional contexts on ideal family size in Europa, *population*, vol. 61, No. ½, pp: 109-137. DOI: <https://www.jstor.org/stable/30042114>. [[link](#)]

تحولات ترجیحات فرزندآوری و علل آن در ایران بین

سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۴

زهرا قربانی^۱

چکیده

در جوامع با باروری پایین که رفتار باروری به صورت آگاهانه توسط افراد کنترل می‌شود، تمایلات و ترجیحات فرزندآوری در بررسی روند تحولات آینده باروری مهم است. هدف مطالعه حاضر شناخت ترجیحات فرزندآوری و تبیین تفاوت‌های آن در کشور است. این پژوهش از تحلیل ثانویه داده‌های پیمایش ملی تحولات فرهنگی ایرانیان در سال ۱۳۸۳ و پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌ها در ایران در سال ۱۳۹۴ استفاده کرده است. جامعه آماری افراد بالای ۱۵ سال ساکن در نقاط شهری و روستایی استان‌های کشور می‌باشد. نتایج نشان‌دهنده آن است که در هر دو مقطع مورد مطالعه ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ تمایل به ترجیح دو فرزندی غالب بوده و به ترتیب برابر با ۶۲/۳ و ۴۸/۱ درصد است، اما طی این سال‌ها تمایل به ترجیح سه فرزندی و بیشتر نیز افزایش یافته و از ۳۰/۸ درصد به ۴۳/۲ درصد رسیده است. نتایج تحلیل چند متغیره پیمایش‌ها در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که متغیر تحصیلات و مذهب بالاترین اثر را بر تعداد مطلوب فرزندان دارند. اما تاثیرگذاری بر ترجیحات فرزندآوری نیازمند سیاست‌های حمایتی خانواده در جهت ترکیب هزینه‌های فرصت و فرزندآوری است تا بتوان کاهش باروری را جبران کرد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۲

نوع مقاله: پژوهشی اصیل

واژگان کلیدی

تعداد مطلوب فرزند،
 ترجیحات باروری، سطح
 تحصیلی، مذهب، پایگاه
 اقتصادی- اجتماعی.

ارجاع به مقاله:

قربانی، زهرا. (۱۴۰۱). تحولات ترجیحات فرزندآوری و علل آن در ایران بین سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴. مطالعات زن و خانواده، ۱۰ (۳)، ۵۳-۷۶. DOI: 10.22051/jwfs.2022.33157.2530

مقدمه

ترجیحات فرزندآوری یکی از تصمیمات و اعمال مهم زندگی است که باید به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مفهوم‌سازی شود. فرصت‌ها و انگیزه‌های فرزندآوری در جمعیت‌ها و زیرگروه‌های جمعیتی از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت است و همه اینها تفاوت‌هایی را در تعداد مطلوب فرزندان در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به دنبال دارد (باچراچ و مرگان^۱، ۲۰۱۱).

ایده‌آل‌ها، ترجیحات، مطلوبیت‌ها و مقاصد باروری مفاهیمی به نسبت نرم هستند (کوئیزنل - والی و مرگان^۲، ۲۰۰۳) و پیوند اصلی را در زنجیره تصمیمات فرزندآوری تشکیل می‌دهند. آن‌ها اغلب تعیین‌کننده کلیدی در تصمیمات (فیلیپو و برناردی^۳، ۲۰۱۱) و رفتار باروری (شون^۴ و همکاران، ۱۹۹۹) به حساب می‌آیند. ترجیحات نشان‌دهنده آن است که هنجارهای اجتماعی موافق یا مخالف فرزندآوری هستند (ترنت^۵، ۱۹۸۰). بدیهی است که تمایلات باروری افراد تحت تأثیر تعیین‌کننده‌های مختلفی قرار دارد و این ترجیحات به دلایل مختلف همواره در طی زمان در حال تغییر هستند (ایکوو و تاوارس^۶، ۲۰۱۱). تغییر ترجیحات در طول زمان می‌تواند به دلیل تغییر در نگرش‌های خانوادگی، فرزندآوری و ارزش فرزند در جامعه باشد. بنابراین، باروری خیلی پایین در طولانی مدت بدون همراهی تغییراتی در ترجیحات اندازه خانواده تداوم نمی‌یابد (تستا و گریلی^۷، ۲۰۰۶؛ گلدستین، لوتز و تستا^۸، ۲۰۰۳). از این رو، برای بررسی روندهای آینده باروری و کسب آگاهی بیشتر در مورد تعیین‌کننده‌های رفتار باروری، توجه پژوهشگران جمعیتی به سمت ترجیحات باروری جلب شده است و در مطالعات تمایلات باروری به دنبال درک بیشتر از عوامل مسئول در تحقق یا ناکامی در رسیدن به این ترجیحات هستند.

جمهوری اسلامی ایران نیز تحت تأثیر تحولات اخیر باروری، تغییرات جمعیت‌شناختی گسترده‌ای را تجربه کرده و با چالش‌های جمعیتی مهمی مواجه شده است (عباسی شوازی و همکاران، ۲۰۰۹). با توجه به کاهش سریع باروری در دهه‌های ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ و دستیابی به باروری پایینتر از سطح جانشینی در سال‌های قبل از ۱۳۹۰، این پرسش مطرح می‌شود که آینده باروری چه روندی در پیش خواهد داشت؟ بررسی‌ها در ایران حاکی از آن است که هنوز هنجار دوفرنزندی وجود دارد و بسیاری از زوجین تمایل به داشتن دو فرزند دارند (عباسی شوازی و همکاران، ۲۰۰۳)، اما باروری زیر سطح جانشینی در ایران، از برآورده نشدن نیت باروری افراد در رابطه با تعداد فرزندان حکایت می‌کند.

1. Bachrach & Morgan

2. Quesnel-Vallee & Morgan

3. Philipov & Bernardi

4. Schoen

5. Trent

6. Iacovou & Tavares

7. Testa & Grilli

8. Goldstine, Lutz & Testa

بنابراین، انواعی از محدودیت‌ها و موانع ممکن است وجود داشته باشد که واقعیت بخشی ترجیحات باروری زوجین ایرانی را محدود می‌کند. باتوجه به اینکه در ایران درحال حاضر نگرانی‌هایی درباره آینده باروری وجود دارد، لذا مطالعه نگرش‌های افراد درمورد تعداد مطلوب فرزندانشان می‌تواند به شناخت بیشتر آینده باروری کمک‌کند. درحال حاضر از لحاظ جمعیتی، باروری به سطح جانشینی کاهش یافته‌است که تحت تأثیر عوامل متفاوتی نسبت به گذشته ظهور یافته و نیازمند بررسی‌های عمیق‌تری است. درچنین وضعیتی شناسایی وضع موجود، مقایسه آن با دیروز و تأمل در فردای پیش رو، امری حیاتی است.

مبانی نظری پژوهش

در دو دهه گذشته ادبیات گسترده‌ای به مطالعه تمایلات باروری اختصاص یافته‌اند و توجه ویژه‌ای بر ترجیحات باروری در سطح کلان و جمعی شده است (فیلیپو و برناردی، ۲۰۱۱) و عوامل اثرگذار بر اندازه مطلوب فرزندان و روند ترجیحات باروری در بخش‌های مختلف جهان مورد توجه قرار گرفته‌اند (سوبوتکا و بیجووان^۱، ۲۰۱۴: ۳۹۴).

برای این منظور دیدگاه‌های مختلفی در مدل‌بندی رفتارهای بشری مطرح شدند. یکی از آنها، نظریه انتقال جمعیتی است. تامپسون^۲ (۱۹۲۹) پایان انتقال باروری در اروپا را به کاهش باروری نسبت می‌دهد که توسط نیروهای اقتصادی-اجتماعی در جوامع مدرن رخ داده است. این توصیف توسط نتشتاین (۱۹۵۳) به عنوان دیدگاه انتقال جمعیتی شناخته شده است. نتشتاین انتقال را به چندین تغییر گسترده اقتصادی-اجتماعی شامل تضعیف نیروهای سنتی، گسترش تحصیلات و تفکر عقلانی، تغییر در فواید و هزینه‌های اقتصادی فرزندان و ظهور نقش‌های جدید اقتصادی برای زنان که ناسازگار با فرزندآوری هستند، نسبت می‌دهد. کول^۳ (۱۹۷۳) در فرمول ابتدایی تئوری انتقال جمعیتی نشان می‌دهد؛ کاهش باروری زمانی رخ می‌دهد که فرزندآوری وارد "محاسبات و انتخاب آگاهانه" می‌شود؛ در واقع، انتقال باروری فرایندی است که از طریق آن افراد ترجیحات فردی را در جهت خانواده‌های کوچکتر گسترش داده‌اند، به جای آن که فرزندآوری را تعیین‌کننده توسط خداوند، سرنوشت یا اشتراکات اجتماعی بدانند. در این رویکرد، بر عوامل و فرایند مدرنیزاسیون در تغییر رفتارها و ترجیحات فرزندآوری تأکید زیادی شده است.

دیدگاه‌های اقتصادی ازدواج و باروری سابقه طولانی مدتی را در تبیین رفتارهای بشری دارند، این دیدگاه‌ها فرض می‌کنند که رفتار باروری را می‌توان با رفتار بشر در مصرف کالا و خدمات معادل گرفت. این رویکردها هزینه‌های فرزندآوری، ناامنی اقتصادی-اجتماعی و کاهش استانداردهای

1. Sobotka & Beaujouan

2. Thompson

3. Coale

زندگی را عاملی بر رفتار و نیت باروری افراد می‌دانند و معتقدند که برای رسیدن به یک ترجیح یا اولویتی در زندگی، منابع مادی و عینی مانند درآمد و فرصت‌های شغلی، تعیین‌کننده روندها و الگوهای جمعیتی در کشورهای توسعه‌یافته هستند (مکنیکل^۱، ۱۹۹۲). در واقع، این درک از کاهش باروری بر پایه فرضیات اقتصاد نئوکلاسیک است که افراد را به عنوان "ابزارهای افزایش سود" در نظر می‌گیرد و تصمیم‌گیری برای داشتن فرزند را با محاسبه هزینه - فایده انجام می‌دهند. بنابراین روندهای باروری زیر سطح جانشینی را به افزایش سطوح تحصیلات زنان و افزایش اشتغال که منجر به افزایش هزینه‌های فرصت فرزندآوری می‌شود نسبت می‌دهند (بکر^۲، ۱۹۹۱). این دیدگاه به طور کلی به مبادله کار و خانواده در سطح فردی می‌پردازد و از تبیین اتفاقاتی که در سطوح بالاتر از فرد رخ می‌دهد و بر الگوهای باروری ملی اثر می‌گذارد ناتوان است (کستلز^۳، ۲۰۰۳: ۲۱۸). محاسبات اقتصادی منجر به آگاهی از هزینه‌های بالای فرزندآوری از نظر غذا، پوشاک، بهداشت و آموزش شده و منجر به افزایش چشم‌اندازهای اشتغال خارج از خانه برای زنان می‌شود (کله‌لند و ویلسون، ۱۹۸۷).

نظریه اجتناب از خطر به مخاطراتی توجه دارد که منجر به پیش‌بینی هزینه‌ها و مزایای آینده می‌شود و فرض می‌کند که آینده فردی، اجتماعی و اقتصادی نامشخص است و تصمیم‌گیرندگان ممکن است طوری عمل کنند تا مخاطرات را دفع کنند. در واقع، نظریه اجتناب از خطر، توجه به مخاطرات را بر فرایند تصمیم‌گیری اضافه می‌کند (فیوری^۴ و همکاران، ۲۰۱۳؛ سوبوتکا و همکاران، ۲۰۱۰). توجه روی مخاطرات اجتماعی جدیدی است که در نتیجه تغییرات جوامع در مرحله پس‌اصنعتی رخ می‌دهند (بیک^۵، ۱۹۹۲). مک‌دونالد (۲۰۰۶) با بسط این دیدگاه نشان می‌دهد جهانی شدن و افزایش سریع سطح تحصیلات، توقعات اقتصادی جوانان را بالا برده است. به طور همزمان رقابتی شدن بازار کار منجر به تغییرات گسترده‌ای در درآمدها و ثبات شغلی آنان شده است. قرارگرفتن در این شرایط به عنوان مواجهه با مخاطرات دیده شده است. در این حالت جوانان تمایل دارند از مخاطرات اجتناب کنند. گرچه تشکیل خانواده و فرزندآوری از هدف‌های عمده بیشتر افراد است، اما در سرمایه‌داری جدید مبتنی بر فرصت‌ها و مخاطرات، تا حدی تمایل به آن کاهش می‌یابد و این امر باروری واقعی را پایین‌تر از ترجیحات فرزندآوری می‌کند.

جمع‌بندی رویکردهای نظری نشان می‌دهد که تغییرات ترجیحات باروری نقش مهمی را در بیشتر دیدگاه‌های کاهش باروری ایفا می‌کنند. مدل‌های اقتصادی باروری از پارادایم‌های تبیینی غالب در مطالعات باروری بوده و استدلال می‌کنند که باروری نتیجه تصمیم آگاهانه و عمل ارادی هدفمند است و شرایط اقتصادی یکی از عوامل مهم تعیین‌کننده برنامه‌های باروری است. همچنین در چارچوب

1. Menicoll

2. Becker

3. Castles

4. Fiori

5. Beck

دیدگاه انتقال جمعیتی، مدرنیزاسیون منجر به نوسازی سبک زندگی و تفکر افراد و موجب رشد تمایلات آینده‌نگرانه و مطالبه زندگی مرفه‌تر شده و موجب کاهش توجه افراد به خانواده می‌شود. زندگی متنوع و پیچیده نوین موجب تغییر ارزش‌ها، نگرش‌ها، انتظارات، ترجیحات و رفتارهای افراد شده است و تغییر جهت روان‌شناختی از تقدیرگرایی به احساس خودکنترلی امور، از جمله کنترل اندازه خانواده را موجب شده است.

پیشینه پژوهش

بدیهی است که ترجیحات باروری افراد تحت تأثیر تعیین‌کننده‌های مختلفی از جمله سن، سن و طول دوره ازدواج، سطح سواد و تحصیلات، محل زندگی، شغل، درآمد و سایر عوامل قرار دارد و برای همه گروه‌های سنی و تحصیلی یکسان نیست و این ترجیحات به دلایل مختلف همواره در طی زمان در حال تغییر هستند (آیاکو و تاوارس، ۲۰۱۱). شواهد نشان می‌دهند که ترجیحات باروری در دوره‌های اخیر و نسل‌های جوان در استرالیا در دوره (۲۰۰۱-۱۹۸۶)، زیر سطح جانشینی بوده است (بیجوان^۱ و سوبوتکا، ۲۰۱۴). تستا و گرلی^۲ (۲۰۰۶) رابطه نزدیکی را میان اندازه واقعی خانواده در میان نسل‌های مسن‌تر (زنان سن ۴۰-۶۰) و اندازه مطلوب خانواده در میان نسل‌های جوانتر (زنان در سن ۲۰-۳۹ سال) در اروپا گزارش کردند.

در مطالعات مختلفی زنان جوان تعداد فرزندان بیشتری را نسبت به آنچه در واقعیت داشته‌اند ترجیح داده‌اند (وندکا، ۱۹۹۷). زنان به طور کلی در اروپا اندازه مطلوب خانواده‌شان کمی بالاتر از مردان است و تفاوت‌های کوچکی میان اندازه مطلوب و واقعی خانواده دارند (تستا، ۲۰۱۲).

تغییرات ترجیحات فرزندآوری در ایران نشان‌دهنده این حقیقت است که اندازه مطلوب خانواده کوچک در میان نسل‌های جوان و قدیمی مشابه شده است. حتی آنهایی که باروری بالاتری دارند و فرزند را به عنوان تعداد مطلوب فرزندان برای زوجین می‌دانند (عباسی شوازی و همکاران: ۲۰۰۳: ۲۳-۲۴).

محمودیان و نوبخت (۱۳۸۹) به بررسی اثر مذهب بر باروری در میان دو گروه شیعه و اهل سنت در شهر گله‌دار استان فارس پرداخته و نشان دادند که میزان باروری زنان اهل سنت نسبت به زنان شیعه بیشتر بوده و این تفاوت معنادار است. تفاوت باروری گروه‌های مذهبی را به تفاوت در ویژگی‌های فردی (عوامل اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی) نسبت داده و متغیر تحصیلات را دارای بالاترین تأثیر در کاهش تفاوت‌های مذهبی باروری می‌دانند.

1. Beaujouan

2. Testa & Grilli

راد و ثوابی (۱۳۹۴) باورهای مذهبی را مهمترین عامل در گرایش به باروری زنان دانسته‌اند، بطوریکه باورهای مذهبی با ۲۱ درصد بیشترین سهم را در میزان گرایش به باروری زنان دارد. همچنین متغیر سن زن بیشترین اثر و متغیر پایگاه اجتماعی کم-ترین اثر را بر میزان گرایش به باروری زنان دارد.

ترابی و شیدانی (۱۳۹۸)، از بین عوامل اجتماعی، میزان تحصیلات زنان، هنجارهای کم‌فرزندی، فردگرایی، ناتوانی در ایجاد هماهنگی بین کارهای خانه، بچه‌داری و اشتغال و از بین عوامل اقتصادی فقدان درآمد کافی و ناامنی شغلی، اعتقاد به عدم ثبات اقتصادی کشور و ناتوانی در تدارک مسکن با گرایش به فرزندآوری رابطه معناداری دارند.

شرایط اقتصادی یکی از عوامل مهم تعیین‌کننده برنامه‌های باروری است. از یک طرف وفور منابع اقتصادی می‌تواند تحریک‌کننده زوجین برای داشتن فرزند باشد و از طرف دیگر اگر زوجین احساس کنند که فرزندان بر رفاه اقتصادی‌شان اثر منفی دارند، می‌توانند ایده داشتن فرزند بیشتر را از ذهن دور کنند (سانتارلی^۱، ۲۰۱۱: ۳۱۴). وضعیت شغلی و میزان درآمد افراد با تغییر در وضعیت اقتصادی آنها مرتبط است و بر تجدیدنظر در تعداد مطلوب فرزندان مؤثر خواهد بود (آیاکو و تاوارس، ۲۰۱۱: ص: ۹۶).

در فرمول‌های اولیه دیدگاه‌های اقتصادی درآمد رابطه مثبتی با تعداد فرزندان دارد، اما مجموعه بزرگی از ادبیات تمرکزشان روی رابطه منفی بین درآمد و باروری است که با توجه به دورویکرد مطرح می‌شود (جونز^۲ و دیگران، ۲۰۱۱). رویکرد اول تمرکزش روی مبادله کیفیت و کمیت است که توسط بکر و لوتیس (۱۹۷۳) مطرح شده است، در اینجا بحث این است که افزایش درآمد ممکن است منجر به فرزندان کمتر شود. حقیقت این است که والدین با درآمد بالاتر به کیفیت فرزندان ارزش می‌نهند و تمرکز بر کیفیت بالاتر است که هزینه داشتن فرزندان را افزایش می‌دهد و در این صورت سطوح باروری را کاهش می‌دهند. و دومین رویکرد بر هزینه فرصت داشتن فرزند مخصوصاً برای زنان متمرکز است. از آنجایی که پرورش فرزندان نیازمند زمان برای والدین است. بنابراین، باروری برای مادرانی با درآمد بالا بسیار هزینه‌بر بوده و انتظار می‌رود که بچه‌های کمتری داشته باشند (ون باول^۳، ۲۰۱۰). افزایش درآمد ناشی از مشارکت بیشتر زنان در بازارکار عامل مهمی در تصمیم‌گیری خانوار درباره شمار کودکان است و می‌تواند تأثیر منفی بر ترجیحات باروری داشته باشد (گروگان^۴، ۲۰۰۶: ۳۵).

پژوهش بلاو و دانکن^۵ (۱۹۶۷) و سوبل^۶ (۱۹۸۵) نشان می‌دهد افرادی که دسترسی به پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالاتری نسبت به والدین خود دارند، فقط تا حدی ارزش‌ها و هنجارهای طبقه و

1. Santarelli

2. Jones

3. Van Bavel

4. Grogan

5. Blav & Duncan

6. Sobel

پایگاه جدید خود را که مرتبط با تشکیل خانواده است دنبال می‌کنند. به همین دلیل سطوح بی‌فرزندی در میان افرادی با سطح تحصیلی متوسط می‌تواند بسیار مشابه با آنهایی باشد که تحصیلات کمتری دارند (بیجوان و همکاران، ۲۰۱۶: ۲۷۷).

تحصیلات نقش تقریباً مهمی را در تمامی رویکردهای نظری انتقال باروری دنبال می‌کند. تحصیلات دسترسی به سطوح بالایی از برابری جنسیتی را در روابط زوجین برمی‌انگیزد و مشارکت زنان در نیروی کار و اقتصاد را ارتقا می‌دهد و از این رو هزینه‌های فرصت داشتن فرزند را افزایش می‌دهد. تحصیلات زنان منجر به تأکید بیشتر بر کیفیت فرزندان در مقابل کمیت فرزندان می‌شود (لوکاس و میر، ۱۳۹۴).

گسترش تحصیلات بالاتر در کشورهای توسعه‌یافته و مخصوصاً در میان زنان عامل اصلی تأخیر والدینی و ظهور باروری خیلی پایین در دهه‌های اخیر قرن بیستم است (نیپهرولچین^۱ و بیجوان، ۲۰۱۲). زنان با تحصیلات بالاتر دارای میانگین سنی بالاتری در فرزندآوری هستند (میلز و همکاران، ۲۰۱۱). زنانی با تحصیلات بالاتر کمتر در خانه مانده و به مراقبت از فرزندان می‌پردازند و این هزینه‌های فرصت بالاتر فرزندآوری ممکن است هم به تأخیر و هم کاهش باروری نسبت داده شود (لاپگارد و رنسن^۲، ۲۰۰۵).

اگرچه تحصیلات تعیین‌کننده قوی در ترجیحات باروری است، اما تعیین‌کننده‌های دیگری مانند محل سکونت شهری، مذهب، کاهش مرگ و میر کودکان، تغییر در پایگاه و موقعیت زنان و بهبود درآمد و رفاه و ثروت نیز وجود دارند. از این رو، کاهش در تعداد فرزندان مطلوب در میان زنان بدون تحصیلات هم رخ داده است (وستف، ۲۰۱۰: ۳۷).

برخی از مطالعات رابطه منفی میان سطح تحصیلی والدین و تعداد فرزند و رابطه منفی میان موقعیت مالی والدین (پایگاه شغلی) و تعداد مورد انتظار فرزند را نشان می‌دهند (گلدستین و همکاران، ۲۰۰۳؛ سوپوتکا، ۲۰۰۹).

در جمع‌بندی می‌توان گفت، تحلیل داده‌های مقطعی در پژوهش‌ها نشان از اهمیت خاص تحصیلات و درآمد در تبیین ترجیحات باروری دارد. در جمعیت‌شناسی رابطه تحصیلات و رفتارهای باروری اغلب منفی گزارش شده است، اما شواهد تجربی وجود دارد که نشان می‌دهند این تعیین‌کننده‌ها اهمیت متفاوتی در کشورهای مختلف دارند و این روابط در میان جوامع مختلف متفاوت و پیچیده است. لذا با توجه به مبانی نظری مرتبط و مطالعه پیشینه پژوهش‌های موجود، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به فرضیات زیر است:

1. Nibhrolchain

2. Lappegard & Ronsen

- به نظر می‌رسد بین دو مقطع مورد مطالعه، ترجیحات فرزندآوری ایرانیان تغییر کرده است.
- به نظر می‌رسد بین متغیرهای جمعیتی (سن، جنس، وضع تاهل و مذهب) و تعداد مطلوب فرزندان رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین ویژگی‌های اقتصادی - اجتماعی ایرانیان (وضع شغلی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و سطح تحصیلات) و تعداد مطلوب فرزندان رابطه معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحلیل ثانویه و روش پیمایش است. جامعه آماری افراد بالای ۱۵ سال خانوارهای شهری و روستایی ساکن در استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ است. واحد تحلیل فرد است. حجم نمونه در پیمایش ملی تحولات فرهنگی ایرانیان در سال ۱۳۸۳، برابر با ۸۶۰۸ نفر و در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال ۱۳۹۴ برابر با ۱۴۹۰۶ نفر است.

برای تحلیل چند متغیره داده‌ها از رگرسیون پواسون و برای تحلیل‌های دو متغیره با توجه به سطح سنجش متغیرها از آزمون‌های آماری میانگین، t و تحلیل واریانس استفاده شده است.

متغیر وابسته پژوهش تعداد مطلوب فرزندان است که با سوال "به نظر شما یک خانواده بهتر است چند فرزند داشته باشد؟" پرسیده شده است. و متغیرهای مستقل مجموعه‌ای متغیرهای جمعیتی (سن، جنس، وضع تاهل، مذهب) و متغیرهای اقتصادی - اجتماعی (سطح تحصیلات، وضع شغلی و پایگاه اقتصادی - اجتماعی) می‌باشند. هر کدام از متغیرهای مستقل به طور مستقیم در پرسشنامه مورد سوال قرار گرفته‌اند. اما متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی طبق تعریف بروس کونن از پایگاه اقتصادی - اجتماعی و بر اساس خرج ماهانه خانوار، نوع مسکن و طبقه اجتماعی (کونن، ۱۳۷۴: ۲۴۰) بدست آمده است.

یافته‌ها

توصیف وضعیت پاسخگویان بر اساس متغیرهای جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی در جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۳، پاسخگویان در رابطه با تعداد مطلوب فرزندان تمایلی به اعلام بی‌فرزندی نداشته‌اند. بیش از ۶۰ درصد افراد دوفرزندی را مطلوب دانسته و بالای ۳۰ درصد تمایل به ۳ فرزند و بالاتر داشته‌اند و تمایل به تک‌فرزندی در حدود ۷ درصد بوده است. در سال ۱۳۹۴ مقدار ناچیزی، حدود ۰/۵ درصد پاسخگویان اظهار تمایل به بی‌فرزندی نموده‌اند. تمایل به ترجیح دوفرزندی در سال ۱۳۹۴ در حدود ۴۸ درصد بوده است. ترجیح تک‌فرزندی تقریباً ۸ درصد و ترجیحات بالاتر از ۳ فرزند در میان پاسخگویان در حدود ۴۳/۲ درصد است.

نتایج نشان می‌دهد که در این سال‌ها وضعیت تحصیلی در کشور بهبود یافته، به گونه‌ای که از میزان بی‌سوادان در کشور کاسته و تقریباً به نصف رسیده است و تمایل افراد به ادامه تحصیل در سطوح عالی افزایش یافته و تقریباً ۲/۵ برابر شده است.

وضعیت فعالیت افراد طی این سال‌ها تغییر چندانی نداشته است، یعنی در دو پیمایش بازارکار دستخوش تغییر و تحولات جدی و اساسی نبوده است.

جدول ۱. توزیع نمونه بر حسب متغیرهای جمعیتی و اقتصادی-اجتماعی در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۳

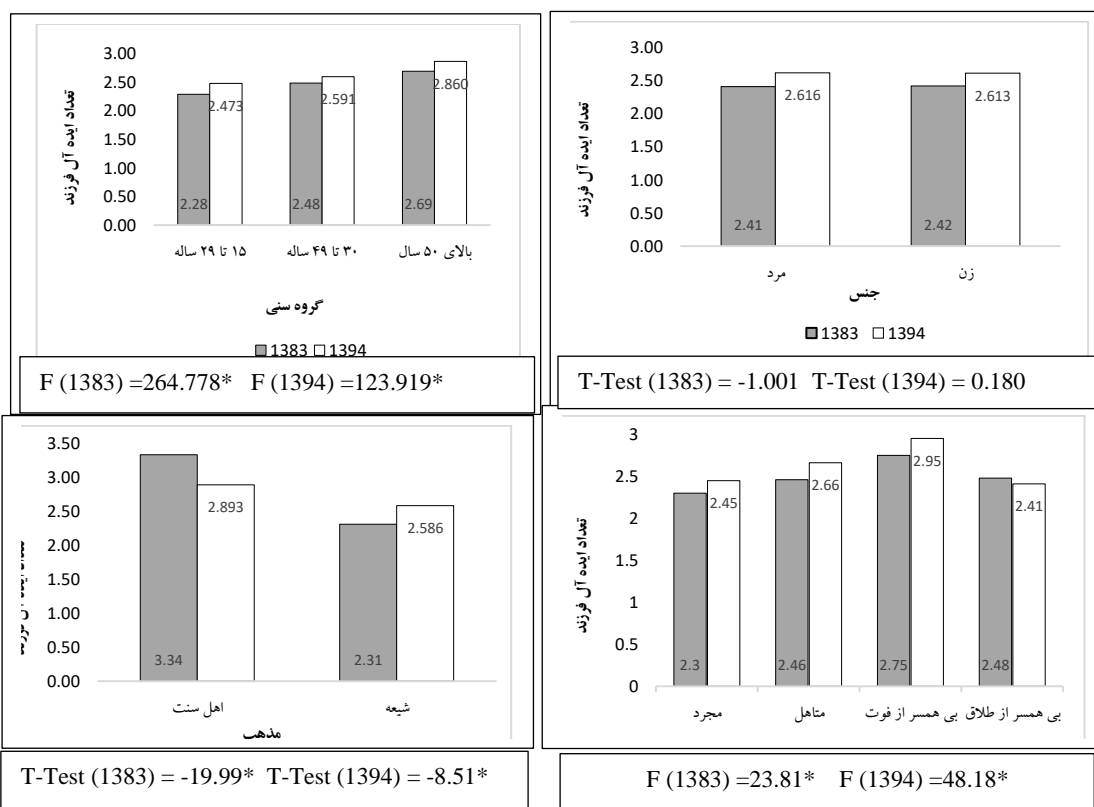
متغیر	طبقات	۱۳۸۳ درصد	۱۳۹۴ درصد
تعداد ایده‌آل فرزندان	۰	۰/۰	۰/۵
	۱	۶/۹	۸/۲
	۲	۶۲/۳	۴۸/۱
	۳	۱۸/۳	۲۲/۰
	۴	۸/۹	۱۶/۰
سن	+۵	۳/۶	۵/۲
	۱۵ تا ۲۹ سال	۴۹/۵	۳۴/۶
	۳۰ تا ۴۹ سال	۳۶/۵	۴۱/۶
جنس	بالای ۵۰ سال	۱۴/۰	۲۳/۸
	زن	۵۰/۱	۵۰/۸
وضع تأهل	مرد	۴۹/۹	۴۹/۲
	مجرد	۳۳/۹	۲۶/۹
	بی‌همسر در اثر فوت	۱/۶	۳/۳
مذهب	بی‌همسر در اثر طلاق	۱/۰	۰/۹
	متأهل	۶۳/۲	۶۸/۹
وضع فعالیت	شیعه	۹۰/۳	۹۰/۱
	اهل سنت	۹/۶	۹/۳
سطح تحصیلات	شاغل	۳۵/۰	۳۴/۷
	غیرشاغل	۶۵/۰	۶۵/۳
	بی‌سواد	۱۵/۹	۸/۰
	ابتدایی	۲۱/۵	۱۸/۳
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	متوسطه	۲۷/۶	۲۰/۵
	دیپلم	۲۳/۵	۲۵/۷
	دانشگاهی	۱۱/۵	۲۷/۵
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	پایین	۲۶/۱	۲۵/۷
	متوسط	۶۶/۹	۶۹/۸

		متغیر	
		طبقات	
۱۳۹۴	۱۳۸۳	درصد	درصد
۴/۵	۷/۰	بالا	
۱۰۰	۱۰۰	کل	

تغییرات اجتماعی و ترجیحات فرزندآوری

تغییرات اجتماعی در بین همه افراد متعلق به مقاطع و قشرهای مختلف جامعه یکسان نبوده است و افراد و گروه‌ها به گونه‌ای متفاوت در معرض این تغییرات قرار گرفته‌اند. لذا استفاده از رویکرد تحلیل مقطعی در مطالعه ترجیحات فرزندآوری و خانواده برای درک تفاوت‌های مقطعی با توجه به روندهای سریع تغییرات اجتماعی مؤثر است. نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد که بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ تعداد مطلوب فرزندان دو جنس افزایش یافته، با این وجود در هر دو مقطع مطالعه تفاوتی در الگوی ترجیحات باروری مردان و زنان دیده نمی‌شود. تمایلات فرزندآوری گروه‌های سنی طی دو پیمایش افزایش اندکی داشته است و همواره با افزایش سن، تعداد مطلوب فرزندان نیز بالاتر بوده است.

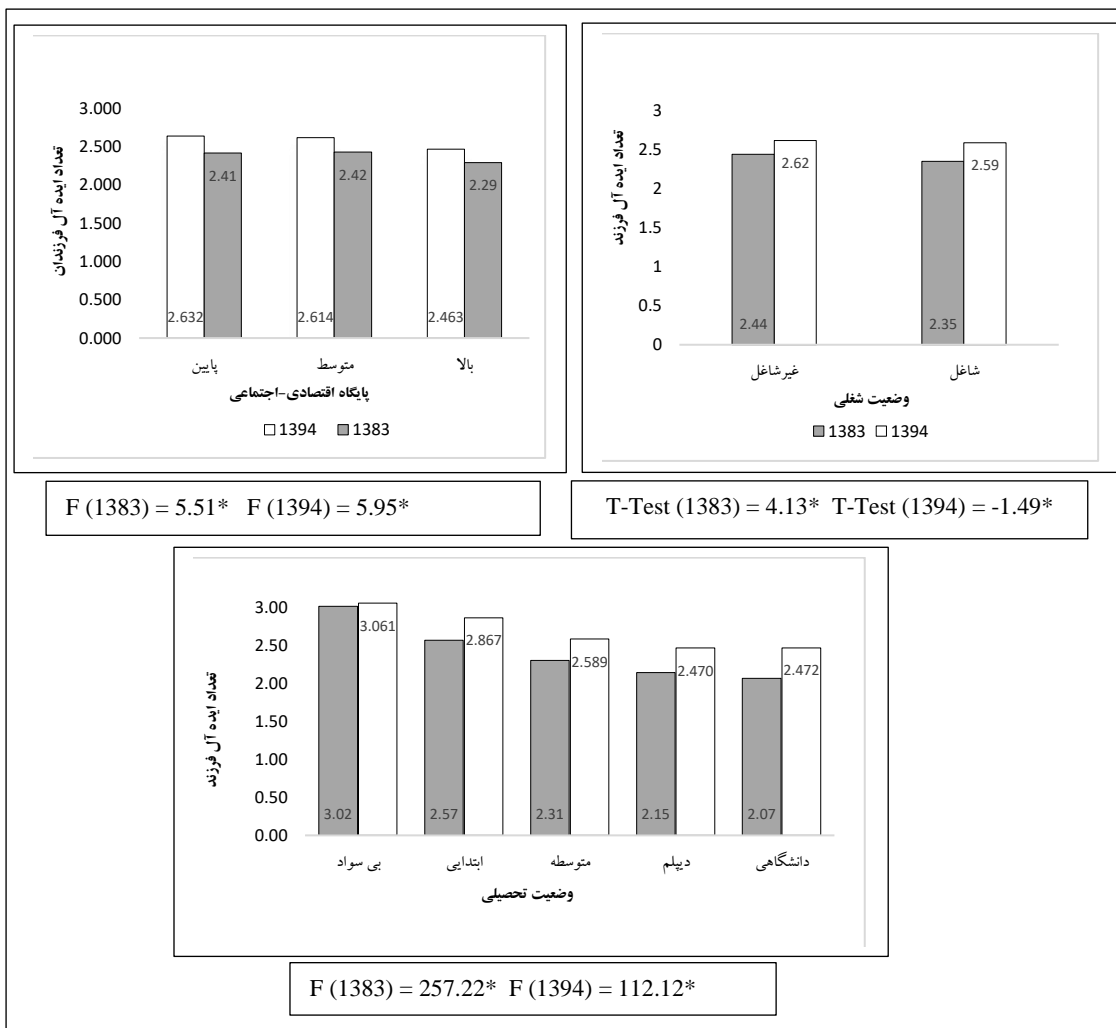
نمودار ۱. میانگین تعداد مطلوب فرزند بر حسب ویژگی‌های جمعیتی بین سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴

اهل سنت همواره در طی این سال‌ها تمایلات فرزندآوری بالاتری نسبت به شیعه داشته‌اند، اما طی دو پیمایش گذشته الگوی ترجیحات باروری اهل سنت روندی کاهشی داشته و از ۳/۳۴ به ۲/۸۹ فرزند رسیده، در حالی که افراد شیعه تعداد مطلوب فرزندانشان روندی افزایشی داشته‌است. تفاوت معناداری میان ترجیحات فرزندآوری شیعه و اهل سنت، رابطه بین مذهب و تعداد مطلوب فرزندان را تأیید می‌کند. مجردین نسبت به متأهلین پایین‌ترین ترجیحات فرزندآوری را دارند و بیشترین تعداد مطلوب فرزندان متعلق به افراد بی‌همسر در اثر فوت است که این افراد اغلب در سنین بزرگسالی و سالمندی هستند و ترجیحات فرزندآوری بالایی دارند و رابطه معنادار میان وضع تأهل و تعداد مطلوب فرزندان تأیید می‌شود.

نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ تعداد مطلوب فرزندان در میان وضعیت‌های مختلف شغلی اندکی افزایش داشته، اما روند و الگو تقریباً ثابت بوده است. و تفاوت معنادار بین ترجیحات فرزندآوری افراد شاغل و غیرشاغل این رابطه را تأیید می‌کند.

تعداد مطلوب فرزندان در رابطه با پایگاه اقتصادی-اجتماعی بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ الگوی تقریباً ثابتی را داشته است. همچنین تفاوت معناداری در ترجیحات باروری پاسخگویان در وضعیت‌های مختلف اقتصادی-اجتماعی این رابطه را تأیید می‌کند.

ترجیحات باروری در سطوح مختلف تحصیلی بین دو پیمایش الگوی و روند مشابهی داشته است. بالاترین تعداد مطلوب فرزند مربوط به افراد بی‌سواد است و طی دو پیمایش همواره ترجیح بالای ۳ فرزند داشته‌اند. در سال ۱۳۸۳ افراد با تحصیلات دانشگاهی ترجیح فرزندآوری زیر سطح جانشینی داشته‌اند. در هر دو مقطع مورد مطالعه تفاوت معناداری در ترجیحات فرزندآوری گروه‌های مختلف تحصیلی وجود دارد و این رابطه تأیید می‌شود.

نمودار ۲. میانگین تعداد مطلوب فرزند بر حسب ویژگی‌های اقتصادی-اجتماعی بین سال ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴

یافته‌های تحلیل چندمتغیره در سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد در میان متغیرهای اقتصادی-اجتماعی، سطح تحصیلات بالاترین اثر و تفاوت معنادار را بر تعداد مطلوب فرزندان داشته است. بالاترین تفاوت در ترجیحات باروری را به ترتیب بی‌سوادان با ۴۶ درصد، ابتدایی با ۲۴ درصد و متوسطه تقریباً با ۱۱ درصد نسبت به سطح دانشگاهی داشته‌اند. وضع فعالیت و موقعیت اقتصادی-اجتماعی در سال ۱۳۸۳ تفاوتی در تعداد مطلوب باروری ایجاد نکرده است. پاسخگویان غیرشاغل تفاوتی در تعداد مطلوب فرزندان با پاسخگویان شاغل ندارند.

در تأثیر متغیرهای جمعیتی بر تعداد مطلوب باروری در مدل (۲) سن و مذهب اثر معناداری بر تعداد مطلوب فرزندان دارند. در میان گروه‌های سنی افراد بالای ۵۰ سال نسبت به دو گروه دیگر، ترجیحات باروری بالاتری دارند. مذهب همواره اثر زیادی بر تعداد مطلوب فرزندان داشته است و تفاوت معناداری در تعداد مطلوب فرزند در سال ۱۳۸۳ میان دو گروه شیعه و اهل سنت دیده می‌شود، به گونه‌ای که اهل سنت ۴۴ درصد ترجیحات بالاتری نسبت به شیعه‌ها داشته‌اند.

جدول ۲. نتایج تحلیل رگرسیونی پواسون تأثیر متغیرهای اقتصادی-اجتماعی و جمعیتی بر تعداد مطلوب فرزندان در سال ۱۳۸۳

متغیر	طبقات		مدل (۱)		مدل (۲)		مدل (۳)	
			p	EXP (B)	p	EXP (B)	p	EXP (B)
عرض از مبدأ			۰/۰۰۰	۲/۰۴۷	۰/۰۰۰	۲/۵۴۹	۰/۰۰۰	۲/۰۴۱
سطح تحصیلات	بی‌سواد		۰/۰۰۰	۱/۴۵۵				۱/۳۶۳
	ابتدایی		۰/۰۰۰	۱/۲۳۶				۱/۱۹۴
	متوسطه		۰/۰۰۰	۱/۱۱۲				۱/۰۹۲
	دیپلم		۰/۲۳۲	۱/۰۳۳				۱/۰۲۳
	دانشگاهی (مرجع)							
وضع فعالیت	غیرشاغل		۰/۱۳۹	۱/۰۲۷				۱/۰۴۰
	شاغل (مرجع)							
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	پایین		۰/۸۴۲	۰/۹۹۴				۱/۰۰۵
	متوسط		۰/۶۱۱	۱/۰۱۵				۱/۰۱۶
	بالا (مرجع)							
سن	۱۵ تا ۲۹ سال							۰/۹۵۳
	۳۰ تا ۴۹ سال							۱/۰۰۳
	۵۰+ (مرجع)							
جنس	زن							۰/۹۵۷
	مرد (مرجع)							
وضعیت تأهل	مجرد							۱/۰۳۶
	بی‌همسر از طلاق							۱/۰۴۵
	بی‌همسر از فوت							۱/۰۱۸
	متأهل (مرجع)							
مذهب	اهل سنت							۱/۳۳۷
	شیعه (مرجع)							
Likelihood Ratio			۳۲۲/۵۰۰		۳۶۲/۵۴۶		۴۹۸/۸۸۸	
p			۰/۰۰۱		۰/۰۰۱		۰/۰۰۱	
AIC			۲۵۳۱۹/۹		۲۶۰۳۴/۰۳۹		۲۵۰۹۰/۹۹۴	

در سال ۱۳۸۳ با کنترل متغیرهای جمعیتی همچنان تحصیلات اثر معنادار بالایی در تعداد مطلوب فرزندان دارد. با کنترل متغیرهای جمعیتی، تفاوت ترجیحات باروری شاغلین و غیرشاغلین معنادار شد و غیرشاغلین در حدود ۴ درصد ترجیحات فرزندآوری بیشتری نسبت به شاغلین دارند. پایگاه اقتصادی-اجتماعی با کنترل متغیرهای جمعیتی تفاوت معناداری بر تعداد مطلوب فرزندان ندارد. متغیرهای جمعیتی مثل سن با کنترل متغیرهای اقتصادی-اجتماعی در مدل (۳) اثر معنادار خود را بر ترجیحات

فرزندان نسبت به دو مدل قبلی از دست داده است، اما اثر جنسیت بر تعداد مطلوب فرزندان با کنترل متغیرهای اقتصادی-اجتماعی معنادار شده است و تفاوت معناداری میان زنان و مردان در ترجیحات فرزندآوری‌شان بوجود آمده و زنان ۴ درصد ترجیحات باروری کمتری نسبت به مردان دارند. مذهب همواره با کنترل متغیرهای اقتصادی-اجتماعی نیز اثر بالایی بر تعداد مطلوب فرزندان دارد و تقریباً ۳۴ درصد ترجیح باروری اهل سنت بالاتر از شیعه است. البته در مواردی که مقدار ضریب بسیار نزدیک به عدد یک است و تفاوت معناداری بین سطوح مختلف متغیرها دیده می‌شود باید با احتیاط اثرپذیری متغیرها بر ترجیحات فرزندآوری را تفسیر نمود.

تحلیل یافته‌های چندمتغیره در سال ۱۳۹۴ نیز نشان می‌دهد که تحصیلات اثر معناداری بر تعداد مطلوب فرزندان دارد به گونه‌ای که بالاترین تفاوت را بی‌سوادان با تقریباً ۲۳ درصد و سطح تحصیلی ابتدایی با ۱۶ درصد افزایش نسبت به سطح دانشگاهی دارند. در مورد افراد دارای دیپلم تفاوت معناداری با سطح تحصیلی دانشگاهی دیده نشد و ترجیحات باروری این دو گروه شبیه به هم هستند. متغیر وضع فعالیت اثر و تفاوت معناداری بر تعداد مطلوب فرزندان ندارد و تفاوتی میان شاغلین با غیرشاغلین در ترجیحات فرزندآوری وجود ندارد.

در مورد پایگاه اقتصادی-اجتماعی نیز همین‌گونه است یعنی موقعیت اقتصادی-اجتماعی افراد تأثیری بر تعداد مطلوب فرزندان ندارد. در میان متغیرهای اقتصادی-اجتماعی سطح تحصیلات نسبت به دیگر متغیرها اثرگذاری بیشتری بر ترجیحات باروری دارد. از میان متغیرهای جمعیتی سن و مذهب اثر معناداری بر تعداد مطلوب فرزندان داشته‌اند. تفاوت معناداری در تعداد مطلوب فرزندان در میان سه گروه سنی دیده می‌شود و نتایج نشان‌دهنده این است که افراد جوان در سن ۱۵ تا ۲۹ سال کمترین ترجیحات فرزندآوری را نسبت به ۳۰ تا ۴۹ سال دارند و ایشان نیز ترجیحات باروری پایین‌تری نسبت به بالای ۵۰ ساله‌ها دارند.

افراد مجرد تفاوت معناداری در تعداد مطلوب فرزندان نسبت به متأهلین داشته و تقریباً ۴ درصد ترجیحات باروری کمتری نسبت به ایشان دارند. بالاترین تعداد مطلوب فرزند در میان اهل سنت وجود داشته و نزدیک به ۱۳ درصد ترجیحات باروری بالاتری نسبت به شیعه دارند.

جدول ۳. نتایج تحلیل رگرسیونی پواسون تأثیر متغیرهای اقتصادی-اجتماعی و جمعیتی بر تعداد مطلوب فرزندان در سال ۱۳۹۴

متغیر	طبقات	مدل (۱)		مدل (۲)		مدل (۳)	
		p	EXP(B)	p	EXP(B)	p	EXP(B)
عرض از مبدأ		۰/۰۰۰	۲/۴۱۶	۰/۰۰۰	۲/۸۲۲	۰/۰۰۰	۲/۵۲۱
	بی‌سواد	۰/۰۰۰	۱/۲۳۴				۱/۱۶۴
	ابتدایی	۰/۰۰۰	۱/۱۶۱				۱/۱۱۷
سطح تحصیلات	متوسطه	۰/۰۰۲	۱/۰۵۰				۱/۰۳۶
	دیپلم	۰/۸۷۱	۰/۹۹۸				۰/۹۹۲
	عالی(مرجع)						۰/۶۱۱

متغیر	طبقات	مدل (۱)		مدل (۲)		مدل (۳)	
		p	EXP(B)	p	EXP(B)	p	EXP(B)
وضع فعالیت	غیرشاغل	۰/۹۹۱				۰/۷۰۶	۱/۰۰۵
	شاغل(مرجع)		۰/۴۱۲				
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	پایین	۱/۰۳۳		۰/۲۳۸		۰/۱۰۳	۱/۰۴۷
	متوسط	۱/۰۲۸		۰/۲۸۸		۰/۱۹۳	۱/۰۳۵
	بالا(مرجع)						
سن	۱۵ تا ۲۹ سال			۰/۸۸۵		۰/۰۰۲	۰/۹۴۱
	۳۰ تا ۴۹ سال			۰/۹۱۱		۰/۰۰۲	۰/۹۵۳
	۵۰+(مرجع)						
جنس	زن			۰/۹۸۲		۰/۲۳۵	۰/۹۸۵
	مرد(مرجع)						
وضعیت تأهل	مجرد	۰/۹۶۳		۰/۰۱۴		۰/۱۴۹	۰/۹۷۷
	بی همسر از طلاق	۰/۹۱۲		۰/۱۰۴		۰/۱۱۴	۰/۹۱۱
	بی همسر از فوت	۱/۰۵۲		۰/۰۷۳		۰/۳۵۲	۱/۰۲۸
	متاهل(مرجع)						
مذهب	اهل سنت			۱/۱۳۱		۰/۰۰۰	۱/۱۱۶
	شیعه(مرجع)						
Likelihood Ratio		۲۰۰/۸۹۶		۱۸۲/۹۱۷		۲۶۰/۴۹۷	
p		۰/۰۰۱		۰/۰۰۱		۰/۰۰۱	
AIC		۴۴۹۰۱/۹۳۴		۴۷۳۵۸/۸۶۰		۴۴۵۷۸/۹۶۵	

با کنترل متغیرهای جمعیتی در مدل (۳) اثر متغیرهای اقتصادی-اجتماعی تغییری در معناداری نداشته‌اند. وضع فعالیت و پایگاه اقتصادی-اجتماعی همچنان تفاوت معناداری بر ترجیحات فرزندآوری ندارند. سن و مذهب بالاترین تأثیر را بر تعداد مطلوب فرزندان حتی با کنترل متغیرهای اقتصادی-اجتماعی دارند. با کنترل متغیرهای اقتصادی-اجتماعی همچنان افراد بالای ۵۰ سال ترجیحات بالاتری نسبت به دو گروه سنی دیگر دارند. اثر مذهب بر تعداد مطلوب فرزندان معنادار است و ترجیحات باروری اهل سنت تقریباً ۱۲ درصد بالاتر از شیعه می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

باروری نتیجه رفتار هنجاری و آگاهانه افراد است. این رفتار توسط هنجارهای شایع فرزندآوری در جامعه و محدودیت‌های ساختاری شکل می‌گیرد و کنشگران عقلانی بر اساس بیشترین مزایا و کمترین ضرر دست به انتخاب می‌زنند.

در سال ۱۳۸۳ تفاوت معناداری در ترجیحات فرزندآوری دو جنس وجود ندارد، اما در سال ۱۳۹۴ به دلیل حجم بالای نمونه تفاوت معناداری در ترجیحات باروری دو جنس با وجود تفاوت اندک در میانگین ترجیحات فرزندان دیده می‌شود. این یافته با نتایج تست (۲۰۱۲) همخوانی دارد که تفاوت اندکی را میان ترجیحات فرزندآوری زنان و مردان نشان داده است. این امر همچنین می‌تواند به دلیل

تغییرات درونی خانواده در حوزه تصمیم‌گیری برای تعداد فرزندان باشد (عباسی‌شوازی و مک‌دونالد، ۲۰۰۸)، که ترجیحات فرزندآوری زنان و مردان را به هم نزدیک کرده است.

در بررسی اثر، سهم و پیش‌بینی متغیرهای جمعیتی بر تعداد مطلوب فرزندان در سال ۱۳۹۴ متغیر سن در هر سه گروه سنی، مذهب در هر دو گروه مذهبی و وضعیت تأهل فقط در میان مجردین در مقایسه با گروه مرجع که متأهلین بودند، تفاوت معناداری در تعداد مطلوب فرزندان داشتند، اما در سال ۱۳۸۳ متغیرهای جمعیتی اثرگذار بر تعداد مطلوب فرزندان متغیر سن و مذهب بوده‌اند.

از میان متغیرهای اقتصادی-اجتماعی در مطالعه حاضر، تحصیلات عاملی اصلی در تغییر رفتارهای باروری است. وضعیت ترجیحات باروری با توجه به سطح تحصیلی نشان می‌دهد که در هر دو مقطع تمایل به تک‌فرزندی و دوفرزندی با افزایش سطح تحصیلات افزایش یافته، اما تمایل به سه‌فرزندی و بیشتر با افزایش تحصیلات کاهش یافته است. این امر نشان‌دهنده این است که در واقع تحصیلات نقش مهمی را در انتقال باروری ایفا می‌کند. همانطور که پژوهش‌ها نشان می‌دهند افراد با تحصیلات بالاتر، ترجیحات فرزندآوری پایینی دارند (نیپهرولچین و بیجوان، ۲۰۱۲)، یافته‌های این پژوهش با این پژوهش‌ها همخوانی دارد و بر اساس پژوهش تستا (۲۰۱۴) این رابطه در میان جوامع گوناگون متفاوت است. همچنین نتیجه تحصیلات بالا با ترجیح باروری پایین در پژوهش حاضر اثر پیشرفت تحصیلی در باروری پایین مطالعه ترابی و عباسی‌شوازی (۲۰۱۲) را تأیید می‌کند. لوتر و همکاران (۲۰۱۰) تغییرات نهادی در رابطه با تحصیلات را در توضیح انتقال باروری مهم دانسته و نقش چشمگیری در کاهش باروری برای تحصیلات قائل هستند و یافته‌های پژوهش حاضر آن را تأیید می‌کند.

همچنین یافته‌های این پژوهش در چارچوب توجیهات نظریه انتقال جمعیتی که تحولات باروری و فرزندآوری را به گسترش تحصیلات نسبت می‌دهد، هماهنگ است.

وضعیت اقتصادی و ترجیحات فرزندآوری پاسخگویان نشان دهنده این است که میانگین تعداد مطلوب فرزندان در هر سه سطح از پایگاه اقتصادی تقریباً به هم نزدیک است که نشان از همگرایی ترجیحات فرزندآوری در پایگاه‌های اقتصادی مختلف دارد.

در تحلیل‌های دو متغیره، رابطه معناداری میان وضع فعالیت و تعداد مطلوب فرزندان و تفاوت میان افراد شاغل و غیرشاغل در هر دو مقطع مورد مطالعه وجود دارد و ترجیحات باروری شاغلین کمتر از غیرشاغلین است، اما در تحلیل‌های چندمتغیره وضع شغلی اثری بر ترجیحات فرزندآوری ندارد. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که اثرگذاری وضعیت شغلی بر باروری بستگی به سیاست‌های حمایتی دارد. در کشورهایی که از سیاست‌های حمایت خانواده برای ترکیب کار و فرزندآوری حمایت نمی‌شود اشتغال اثر منفی بر باروری دارد، برعکس در کشورهایی که سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی خانواده‌محور دارند، رابطه اشتغال و باروری مثبت است (مایتسیک، ۲۰۰۹). همچنین یافته پژوهش

حاضر با فرضیات اقتصاد نئوکلاسیک که روندهای باروری زیر سطح جانشینی را به افزایش اشتغال نسبت می‌دهد هماهنگ است.

در نظر داشتن الگوی ترجیحات فرزندآوری در دو مقطع ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ منجر به درک این واقعیت شد که ترجیحات باروری در حال تغییر است و باید از ابعاد و زوایای مختلفی مورد بررسی قرار گیرد. ترجیحات باروری پدیده پیچیده و چندبعدی است که عوامل مختلف فردی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و حتی سیاسی در بروز آن مؤثرند.

هر چند یافته‌های پژوهش نسل‌دهنده افزایش ایده‌آل‌های فرزندآوری طی دو مقطع ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ است، اما تحقق فرزندآوری خانوارها و زوجین مستلزم اجرای سیاست‌ها و برنامه‌هایی حمایتی است که فرزندآوری را تسهیل کنند.

ملاحظات اخلاقی

رعایت اخلاق پژوهش: این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده با عنوان بررسی تأثیر جهت گیری‌های ارزشی - نگرشی بر ایده‌آل‌های فرزندآوری در ایران است که در سال ۱۳۹۷ به راهنمایی دکتر محمدجلال عباسی شوازی و دکتر حسین محمودیان و مشاوره دکتر رسول صادقی دفاع شده است.

حمایت مالی: حمایت مالی از هیچ موسسه‌ای دریافت نشده و همه به عهده خود نویسنده بوده است. **سهام نویسندگان:** مقاله توسط خود نویسنده تهیه و تنظیم شده است و اساتید راهنما و مشاور در نگارش این مقاله سهمی نداشته‌اند.

تضاد منافع: مقاله حاضر با منافع شخصی و سازمانی تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی: با سپاس و قدردانی فراوان از تمامی اساتید و افراد محترم می‌که به هر طریقی در رساله دکتری، نویسنده را کمک رسانیده‌اند.

منابع فارسی

- ترابی، فاطمه، و شیدانی، رضا. (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش زنان ۴۹-۱۵ ساله ساکن شهر تهران به فرزندآوری کمتر، نشریه مطالعات زن و خانواده، ۷(۲): ۶۳-۳۱.
- داده‌های پیمایش ملی تحولات فرهنگی ایرانیان. (۱۳۸۳). سازمان تبلیغات اسلامی.
- داده‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان. (۱۳۹۴). پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- راد، فیروز، و ثوابی، حمیده. (۱۳۹۴). بررسی گرایش به باروری و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مطالعه موردی زنان متأهل ۵۰-۱۵ ساله ساکن شهر تبریز، نشریه مطالعات زن و خانواده، ۳(۱): ۱۵۵-۱۲۷.
- قربانی، زهرا. (۱۳۹۷). بررسی جهت‌گیری‌های ارزشی - نگرشی بر ایده‌آل‌های فرزندآوری در ایران بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴، رساله دکتری جمعیت‌شناسی، دانشگاه تهران.
- کوئن، بروس. (۱۳۷۴). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل. انتشارات سمت.

لوکاس، دیوید، و میر، پاول. (۱۳۹۴). درآمدی بر مطالعات جمعیتی، ترجمه حسین محمودیان، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

محمودیان، حسین و نوبخت، رضا. (۱۳۸۹). مذهب و باروری: تحلیل رفتار باروری گروه‌های مذهبی سنی و شیعه شهر گله دار استان فارس، نشریه مسائل اجتماعی تهران، ۱: ۱۹۵-۲۱۵.

References

- Abbasi-Shavazi M.J., McDonald, P. & Hosseini-Chavoshi, M. (2003). Changes in Family, Fertility Behavior and Attitudes in Iran, *Working Papers in Demography*: 88, Canberra: ANU. URL:<http://hdl.handle.net/1885/41501>. [link]
- Abbasi-Shavazi, M.J. & McDonald, p. (2008). *Family change in Iran: Religion, Revolution and the state*, in Thornton, et al. International Family change, Ed New York: Taylor and Francis Group. doi: 10. 1111/j. 1741-3737. 2009. 00670. x. [link].
- Abbasi-shavazi, M.J., McDonald, P. & Hosseini-Chavoshi, M. (2009). *The fertility transition in Iran: revolution and reproduction*, 1ed, Canberra: springer science, 1-14. doi: <http://hdl.handle.net/1885/56660>. [link].
- Bachrach, C.A. & Morgan, S.P. (2011). *Further reflections on the theory of planned behavior and fertility research*, Vienna Yearbook of Population Research, 9: 71-74. doi: <https://www.jstor.org/stable/41342805>. [link]
- Beaujouan, Eva. , Brozowska, Zuzanna. & Zeman, Krystof. (2016). The limited effect of increasing educational attainment on childlessness trends in twentieth-century Europe, women born 1916-65, *Population studies*, 10 (3): 275-291. doi: <https://doi.org/10.1080/00324728.2016.1206210>. [link].
- Beck, U. (1992). *Risk society*, London: sage. [link].
- Becker, G.S. (1991). *A treatise on the family*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. [link].
- Blau, P.M. & Duncan, O.D. (1967). *The American Occupational Structure*, New York: Wiley. [link].
- Castles, F.G. (2003). The world turned upside down: below replacement fertility, changing preferences and family-friendly public policy in 21 OECD countries, *Journal of European Social Policy*, 13(3): 209-227. doi: <https://doi.org/10.1177/09589287030133001>. [link].
- Cleland, J. & Wilson, C. (1987). Demand Theories of the Fertility Transition: an Iconoclastic View, *Population Studies*, 41: 5-30. doi: <https://doi.org/10.1080/0032472031000142516>. [link].
- Coale, A.J. (1973). *The demographic transition reconsidered*, In *Proceedings of the International Population Conference*, pp: 53-72, International Union for the Scientific Study of Population. [link].
- Cohen, B. (1996). *Introduction to sociology*, translated by G. A. Tavasoli and R. Fazel, The Center for Studying and Compling University Books in Humanities (SAMT). (Text in Persian). [link]
- Fiori, F., Rinesi, F., Pinnelli, A. & Prati, S. (2013). Economic insecurity and the fertility intentions of Italian women with one child, *population research and policy review*, 32, 373-413. doi:10. 1007/s11113-013-9266-9. [link].
- Goldstein, J.R. , Lutz, W. & Testa, M. R. (2003). The emergence of sub-replacement family size ideals in Europe, *Population Research and Policy Review*, 22, 479-496. doi: 10. 1023/B:POPU. 0000020962. 80895. 4a. [link].

- Grogan, L. (2006). An Economic Examination of the Post-Transition Fertility Decline in Russia, *Post-Communist Economies*, 18(4), 363-396. doi: <https://ssrn.com/abstract=2280863>. [link]
- Iacovou, M. & Tavares, L. P. (2011). Yearning, learning, and conceding: reasons men and women change their childbearing intentions, *Population and Development Review*, 37(1): 89-123. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00391.x>. [link]
- Jones, L. E., Schoonbroodt, A. & Tertilt, M. (2011). *Fertility theories: Can they explain the negative fertility-income relationship?* In J. B Shoven (Ed.), *Demography & the economy* (pp. 43-100), Chicago: University of Chicago Press. doi: <http://www.nber.org/chapters/c8406.pdf>. [link]
- Lappegard, T. & Ronsen, M. (2005). The Multifaceted impact of education on entry into motherhood, *European Journal of Population*, 2, 31-49. doi: <https://www.jstor.org/stable/20164289>. [link]
- Lucas, D. & Meyer, P. (2016). *Beginning population studies*, translated by H. Mahmoudian, University of Tehran press, 4th edition. [link]
- Lutz, W. , Cuaresma, J.C. & Abbasi-Shavazi, M.J. (2010). *Demography, Education, and Democracy: Global Trends and the Case of Iran*, *Population and Development Review*, 36(2): 253-281. doi: <https://www.jstor.org/stable/25699060>. [link].
- Mahmoudian, H. & Nobakht, R. (2011). Religion and fertility: Reproductive Behavior Analysis of Sunni and Shiite Religious Groups in Goleadar, Fars Province, *Social Issues of Tehran*, Kharazmi University Press, No. 1: 195-215. URL: <http://jspi.khu.ac.ir/article-۱-۲۳۷-fa.html>. (Text in Persian)
- Matysiak, A. (2009). Employment first, then childbearing: Women strategy in post-socialist Poland. *Population studies*, 63(3): 253-276. doi: <https://doi.org/10.1080/00324720903151100>. [link].
- McDonald, P. (2006). Low fertility and the state: The efficacy of policy, *Population and Development Review*, 32, 485-510. doi: <https://www.jstor.org/stable/20058901>. [link]
- McNicoll, G. (1992). The agenda of population studies: A commentary and complaint, *Population and Development Review*, 18, 399-420. doi: <https://doi.org/10.2307/1973652>. [link].
- Mills, M. , Rindfuss, R.R. , McDonald, P. & Tevelde, E. (2011). Why do people postpone parenthood? Reasons and social policy incentives, *Human Reproductive Update*, 17:848-860. doi:10.1093/humupd/dmr026. [link].
- Nibhrolchain, M. & Beaujouan, E. (2012). Fertility postponement is largely due to rising educational enrolment, *Population Studies: A Journal of Demography*, 66(3): 311-327. doi:<https://doi.org/10.1080/00324728.2012.697569>. [link].
- Notestein, F.W. (1953). *Economic problems of population change*, In *Proceedings of the Eighth International Conference of Agricultural Economists* (pp. 13-31), Oxford: Oxford University Press. [link].
- Philipov, D. & Laura, B. (2011). *Reproductive decisions: Concepts and measurement in Austria, Germany and Switzerland*, *Comparative Population Studies*, 36(2-3): 495-530. doi: <https://doi.org/10.12765/CPoS-2011-14>. [link]
- Quesnel-Vallee, A. & Morgan, SP. (2003). Missing the target? Correspondence of fertility intentions and behavior in the U. S, *Population Research and Policy*

- Review, 22(5-6):497-525. doi: <https://doi.org/10.1023/B:POPU.0000021074.33415.c1>. [link].
- Rad, F. & Savabi, H. (2016). Investigation on Tendency to Fertility and its Related Social Factors (A Case Study of Married Women Aged 15 to 50 in Tabriz), *Journal of woman and family studies*, 3(1):127-155. doi: 10.22051/JWFS.2015.2199. (Text in Persian) [link]
- Santarelli, E. (2011). Economic resources and the first child in Italy: A focus on income and job stability, *Demographic Research*, 25:309-336. doi: 10.4054/DemRes.2011.25.9. [link].
- Schoen, R., Nan Marie, A.S., Young, J.K. & Nathanson, C.A. (1999). Do fertility intentions affect fertility behavior?, *Journal of Marriage and the Family*, 61(3): 790-799. doi: <https://doi.org/10.2307/353578>. [link].
- Sobotk, T. & Beaujouan, E. (2014). Two Is Best? The Persistence of a Two-Child Family Ideal in Europe, *population and development review*, 40(3): 391-419. doi: <https://www.jstor.org/stable/24027898>. [link].
- Sobotka, T. (2009). Sub-replacement fertility intentions in Austria, *European Journal of Population*, 25(4):387-412. doi: <https://www.jstor.org/stable/27772393>. [link].
- Sobotka, T., Skirbeck, V. & Philipov, D. (2011). Economic recession and fertility in the developed world: a literature review European Commission, employment, social affairs and equal opportunities, *Vienna Institute Demography*. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00411.x>. [link]
- Testa, M. R. (2012). *Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey*. [link].
- Testa, M.R. & Leonardo, G. (2006). The influence of childbearing regional contexts on ideal family size in Europa, *population*, 61, No. ½, 109-137. doi: <https://www.jstor.org/stable/30042114>. [link].
- Thompson, W. S. (1929). Population, *American Journal of Sociology*, 34: 959-975. doi: <https://doi.org/10.1086/214874>. [link].
- Torabi, F. & Abbasi-Shavazi, M. J. (2016). *Female education and opportunity costs of marriage and childbearing in Iran*, Paper presented at the second Asian Population Association, Bangkok 2629 Aug. doi: <https://doi.org/10.1080/17441730.2016.1176806>. [link].
- Torabi, F. & Sheidani, R. (2019). A Study of Effective Factors in Tendency to Fewer Childbearing of 15-49 Year old Women Residents of Tehran, *Journal of woman and family studies*, 7(2):31-67. doi: 10.22051/JWFS.2017.15078.1437. (Text in Persian) [link]
- Trent, R. B. (1980). Evidence bearing on the construct validity of ideal family size, *Population and Environment*, 3(3-4): 309-327. doi: <https://www.jstor.org/stable/27502916>. [link].
- Van de Kaa, D. J. (1997). Anchored narratives: The story and findings of half a century of research into the determinants of fertility, *Population Studies*, 50: 389-432. doi: <https://www.jstor.org/stable/2174640>. [link].
- Westoff, F.C. (2010). *Desired Number of Children: 2000-2008*, DHS Comparative Reports, 25, Calverton, Maryland, USA. [link].

